

**Appasaheb R.B.Garud Art's,Commerce &
Science College,Shendurni,
Dist –Jalgaon 424204**

Topic-

भारतातील किरकोळ व्यापार क्षेत्रात विदेशी गुंतवणूक : संधी आणि समस्या

Presented by

**Dr. Vasant Nanaraao Patange
Assistant Professor , Dept. of Economics**

Email-vasantpatange@gmail.com

Mo.8805847541

प्रस्तावना :

भारताने स्वातंत्रयाप्राप्ती नंतर नियोजन औद्योगिक धोरण व्यापार धोरण राबवून आर्थिक विकास कसा साधता येईल यासाठी प्रयत्न केले आहे. भारतीय अर्थव्यवस्था ही सुरुवातीपासून भांडवलाच्या समस्येने ग्रासली आहे. भारतात एकीकडे भांडवलाची समस्या तर दुसरीकडे वेरोजगारी दारिद्र अन्नधान्याची टंचाई पायाभुत सुविधांचा अभाव इ. समस्या होत्या. भारताने संमिश्र अर्थव्यवस्थेचा स्विकार केला पण भारतीय अर्थव्यवस्थेच्या स्वातंत्रयाच्या सुरुवातीच्या काळात सार्वजनिक अर्थव्यवस्थेकडे अधिक झुकलेली होती. त्यामुळे सुरुवातीला भारताने विदेशी भांडवलाला अधिक संधी उपलब्ध करून दिल्या नाही. गॅट आय.एम.एफ. जागतीक बँक व वाढता आंतरराष्ट्रीय व्यापार यामुळे अनेक देश बंदीस्त अर्थ व्यवस्थेकडून मुक्त अर्थव्यवस्थेकडे संमिश्र अर्थव्यवस्थेकडून मुक्त अर्थव्यवस्थेकडे जाऊ लागले त्याला भारत ही अपवाद नव्हता. भारताने हळूहळू जागतिक बदल स्विकारायला सुरुवात केली आणि १९९१ पासुन भारताने जागतिकीकरण उदारीकरण आणि खाजगीकरण या धोरणांचा स्विकार केला व भारतीय अर्थ व्यवस्था संमिश्र अर्थव्यवस्थेकडून भांडवलशाहीकडे झुकायला सुरुवात

झाली. भारताने १९९१ पासून मुक्त अर्थव्यवस्थेचा टप्प्याटप्प्याने स्विकार केला आणि भारतात विदेशी गुंतवणूकीचे नवे पर्व सुरु झाले. चीन सारख्या कटूर साम्यवादी असर्णाया देशाने देखील विदेशी भांडवलाचे स्वागत करून आपला विकास साध्य केला.

भारतात किरकोळ व्यापार क्षेत्रातील संधी :

भारतात किरकोळ व्यापार क्षेत्रात विदेशी गुंतवणूकीला मोठी संधी आहे व ही संधी त्यांना मिळाल्यास ते संधीच सोन करतील. भारतात किरकोळ व्यापार क्षेत्रातील गुंतवणूक कमी आहे. मध्यस्थांची मोठीसाखळी या व्यवसायात आहे ही साखळी या गुंतवणूकीमुळे संपुष्टात येईल. मॉल्स भारतात आल्यास एकाच छाताखाली अनेक वस्तू ग्रहकांना उपलब्ध होतील त्यामुळे ग्राहक त्याकडे आकर्षीत होतील वाढती लोकसंख्या भारतातील वाढते दरडोई उत्पन्न मध्यमवर्गीयांचे वाढते उत्पन्न गुंतवणीकीची मुरक्कितता स्थानिक क्षेत्राची कमी स्पर्धा इ. अनेक कारणामुळे भारतात विदेशी गुंतवणूकीला मोठी संधी आहे. बदलती जिवनशैली पाश्चात्य देशांच अनुकरण त्यामुळे विदेशी वस्तुची वाढती मागणी हे घटक विदेशी गुंतवणूकीला अधिकाधिक संधी निर्माण करून देतील.

प्रत्यक्ष विदेशी गुंतवणूक :

जेव्हा विकसित देशातील मोठ्या व बहूराष्ट्रीय कंपन्या
विकसनशील आणि अविकसीत देशातील कंपन्यांचे भाग भांडवल खरेदी करून व्यवस्थापनाचा
ताबा मिळवितात किंवा नव्याने कंपनी सुरुन दीर्घकालीन भांडवली गुंतवनूक करतात तेव्हा तिला
थेट किंवा प्रत्यक्ष विदेशी गुंतवणूक म्हणतात . ही गुंतवणूक नफ्याने प्रेरीत असते . थेट विदेशी
गुंतवणूकीचा उद्देश इतर देशांच्या बाजारपेठा मिळविणे जास्तीत जास्त नफा मिळविने हा असला
तरी ही गुंतवणूक ज्या देशांमध्ये केली जाते त्या देशाला विदेशी चलनाची प्राप्ती होते भांडवल
उपलब्ध होते निर्यात वाढते रोजगार वाढते व देशाच्या आर्थिक विकासाला चालना मिळते .

रिटेल मधील प्रत्यक्ष विदेशी गुंतवणूकीचे फायदे :

- १ . बेरोजगारी कमी करण्यास मदत :
- २ . पायाभुत सुविधांत वाढः
- ३ . शेतकर्यांना फायदाः
- ४ . सरकारच्या कररूपी उत्पन्नात वाढ होईल :
- ५ . स्पर्धा वाढेल :
- ६ . उपभोक्त्यांना गुणात्मक दृष्ट्या दर्जेदार वैविध्यपुर्ण व वाजवी किंमतीत वस्तू उपलब्ध होतील :
- ७ . महागाई कमी करण्यास मदत :
- ८ . भारतीय वस्तुंना जागतिक बाजारपेठ उपलब्ध होईलः

भारतातील किरकोळ व्यापार क्षेत्रातील थेट विदेशी गुंतवणूकीच्या समस्या :

भारतीय अर्थव्यवस्था विकसनशील आहे . भारतातील अनेक उद्योग या विदेशी स्पर्धेत टिकतील याची शाश्वती नाही तसेच भारतीय अर्थव्यवस्था कृषीप्रधान आहे त्यामुळे अनेकांना या गुंतवणूकीविषयी साशंकता आहे .

१ . भारतातील उद्योग क्षेत्रा स्पर्धेत टिकणार नाही :

२ . छोटे व्यापार व्यवसाय बंद होण्याची भिती :

३ . आयातीत वाढ :

४ . संपत्ती देशाबाहेर जाईल :

५ . मक्केदारी निर्माण होईल :

६ . भारतीय संस्कृतीवर आघात :

७ . प्रदूषणात वाढ :

सारांश :

विदेशी भांडवलाचे महत्व प्रत्येक क्षेत्रात आहे. त्याला किरकोळ व्यापार क्षेत्रा अपवाद नाही. विदेशी गुंतवणूकीमुळे किरकोळ क्षेत्रात मिळण्याया सोर्योसुविधांमध्ये वाढ होईल. विदेशी गुंतवणूक स्थानिक किरकोळ क्षेत्रातील व्यापाराला हानीकारक नाही तर फायद्याची ठरेल कारण विदेशी गुंतवणूकीशी स्पर्धा करायची म्हणून स्थानिक व्यापार सुधारणा होईल व यातून या स्थानिक किरकोळ व्यापार क्षेत्रा जागतिक स्पर्धेला तोंड देण्यासाठी सक्षम होईल. व्यापाराचा विस्तार एखाद्या शहरापुरता न राहता अनेक व्यापारी आपला व्यवसाय विविध शहरांमध्ये सुरु करतील व कालांतराने विदेशातही हा व्यवसाय वाढेल. १९९१ च्या धोरणाला ही सुरुवातीला असाच विरोध झाला पण त्या धोरणाची फळे मिळू लागली की तो विरोधमावळला असाच विरोध किरकोळ व्यापार क्षेत्रातही मावळेल.

शिफारशी :

- १ . किरकोळ व्यापार क्षेत्रात गुंतवणूकी बरोबरच पायाभुत सुविधांमध्ये काही प्रमाणात गुंतवणूक करणे सक्तीचे असावे .
- २ . रिटेल व्यवसायांना लागणारा कृषी माल शक्यतो स्थानिक उत्पादकाकडून घेण्याची सक्ती असावी .
- ३ . कुशल अकुशल अशा सर्व रोजगाराच्या संधी भारतीयांनाच असाव्यात .
- ४ . अप्रगत राज्यात जस्तीत जास्त गुंतवणुक केली जावी .
- ५ . विदेशी गुंतवणूकदारांनी मिळविलेल्या नसल्याचा काही हिस्सा भारतामध्येच गुंतवावा .

THANK YOU